

mûr berren ve baħran (nşr. Abdülkerîm el-Filâlî), Rabat 1412/1991, s. 16-17, 52-53, 97; Selâvî, *el-İstikşâ*, II, 12; III, 18; V, 16-18; VII, 28-31; VIII, 130-132; A. Cour, *L'établissement des dynasties des chérifs au Maroc et leur revalité avec les turcs de la régence d'Alger, 1509-1830*, Paris 1904, s. 48-49, 68-69, 81-82, 117-118, 150-151, 157, 173-179; H. Terrasse, *Histoire du Maroc*, Casablanca 1950; a.mlf., "Sicilmâsa", *El²* (Fr.), IX, 566-568; Ahmed el-Alevî, *Târîhu şürefâ'i Sicilmâse*, Rabat, el-Hizânetü'l-Haseniyye, nr. 3034 Z; İbrâhim Harekât, *el-Mağrib 'abre't-târîh*, Dârülbeyzâ 1405/1984-85, I-III, tür.yer.; F. Braudel, *la Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Paris 1990, I, 314-315, 319-320; R. A. Messier, "Sijilmasa; l'intermédiaire entre la Méditerranée et l'ouest de l'Afrique", *L'Occident musulman et l'occident chrétien au moyen âge*, Rabat 1995, s. 181-196; Hasan Hâfızî Alevî, *Sicilmâse ve iklimühâ fi'l-karni's-şâmîn el-hicri/er-râbi' 'aşer el-milâdi*, Rabat 1997; a.mlf., "Sicilmâse", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1423/2002, XV, 4929-4932; L. Mezzine, "Sur l'étymologie du toponyme Sigilmassa", *Hespéris Tamuda*, XXIII, Rabat 1984, s. 19-25; el-Arabî er-Rabâtî, "Sicilmâse merkezû'l-kavâfilî-t-ticâriyye", *el-Mecelle-tü'l-'Arabiyye li's-şekâfe*, XXIV/47, Tunus 1426/2005, s. 89-104; George S. Colin, "Sicilmâse", *IA*, X, 587-588; Ahmed Bedr, "Sicilmâse", *el-Mevsû'atü'l-'Arabiyye*, Dimaşk 2004, X, 744-746.

İSMAİL CERAN

SİCİLYA

Akdeniz'in en büyük adası.

Adı Grekçe'de Sikelia, Latince'de Sicilia ve Arapça'da Sıkkiliye şeklinde yazılan, yüzölçümü 25.708 km² olan ada, Akdeniz ticaret yollarının kavşağında yer alması ve tarıma elverişli topraklara sahip olması bakımından tarih boyunca büyük bir iktisadî önem taşımıştır. Bununla birlikte üzerinde pek az istisna dışında müstakil bir devlet kurulmadığı görülür. Günümüzde İtalya'nın önemli bir turizm merkezi ve zengin zirai ürünleri sayesinde ülkenin gıda ambarı olan Sicilya'ya ilk sakinlerinin İtalya, İber yarımadası ve Ege adalarından gelip yerleştiği bilinmektedir. Adaya dış güçler tarafından yapılan müdahalelerin ilki Fenikeliler'in düzenlediği seferlerdir. Milâttan önce 750 yılından itibaren koloni kurmaya başlayan Grekler'in göçleriyle ada halkının Helenleşme süreci başladı ve burası Büyük Yunanistan'ın (Magna Grecia) bir parçası sayıldı. Milâttan önce 262'de Roma hâkimiyetine girdi; milâttan sonra III. yüzyıldan itibaren de Hıristiyanlık yayılmaya başladı. 440'ta Vandallar'ın, daha sonra Ostrogotlar'ın eline geçti (488) ve 552'de Bizanslılar'ın idarî bölgelerinden biri (thema) oldu.

Sicilya'ya ilk İslâm akını 31 (652) yılında Suriye Valisi Muâviye b. Ebû Süfyân'ın gönderdiği küçük çaplı bir donanmayla gerçekleştirildi, ancak başarı kazanılmayarak sadece bir miktar ganimet ve esirle geri döndü. Muâviye, Emevî hilâfetini kurduktan sonra 47'de (667) Mısır donanmasını görevlendirdi, fakat o da sadece ganimet ve esir toplayabildi. Emevîler'in son yıllarına kadar özellikle İfrîkiye ve Mağrib Valisi Mûsâ b. Nusayr tarafından birçok sefer düzenlendiyse de yine toprak elde edilemedi. Bizans'ın bölgede güçlü bir donanma buldurması sebebiyle Abbâsiler'in ilk yıllarında herhangi bir askerî hareket yapılmadı, ancak adayla olan ticarî ilişki sürdürüldü. Ağlebîler'in kurucusu İbrâhim b. Ağleb döneminde Sicilya yönetimiyle on yıllık bir barış antlaşması imzalandı ve İbrâhim'in oğlu Ebû'l-Abbas Abdullah döneminde de yenildi. Bu barış ortamı, 826'da Sicilya Valisi Konstantin Souda'ya karşı isyan eden adadaki Bizans deniz kuvvetlerinin komutanı Euphemios'un Ağlebî Emîri Ziyâdetullah'tan yardım istemesi üzerine bozuldu. Ebû Abdullah Esed b. Furât kumandasında gönderilen yetmişten fazla gemiye sahip 10.000 kişilik müslüman donanması Euphemios'un donanmasıyla birleşerek 212'de (827) Mâzere'yi (Mazara del Vallo) fethetti; 216'da da (831) Palermo teslim oldu. 840'ta Platani, Caltabellota, Corleone ve 842'ye gelindiğinde bütün Mâzere bölgesi müslümanların eline geçti. Ertesi yıl adanın kuzeydoğusundaki Messina fethedilerek İtalya ile Sicilya arasında stratejik önem taşıyan Messina Boğazı kontrol altına alındı. Daha sonra 231'den (845) 289 (902) yılına kadar geçen yıllarda sırasıyla Modica, Lentini, Ragusa, Castrogiovanni / Enna (Kasryâe), Noto (Nütus), Siracusa (Saraküse) ve Taormina (Tabermîn, Muizziye) şehirleri alınarak toplam yetmiş beş yılda adanın fethi tamamlandı.

296'da (909) Ağlebîler'i ortadan kaldıran Fâtımîler'in yönetimine geçen Sicilya'da Palermo'daki Arap kabile liderleri Şîi yönetimine karşı isyan etti. Aralarından Girgenti Berberîleri'yle birleşen İbn Kurhub, Sünnî bir yönetim kurarak Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh adına hutbe okuttu; 914'te Fâtımî donanmasını yendi ve ertesi yıl kıta tarafına saldırmak istedi. Ancak isyan eden Girgenti Berberîleri tarafından Fâtımîler'e teslim edildi. Ardından Fâtımîler, Sicilya'da daha serbest bir siyaset takip ettiler. 325'te (937) çıkan isyan sebebiyle vali tayin edilen Haflî b. İshak,

Palermo yakınında Fâtımî başşehirî Mehdiye'yi örnek tutup Hâlisâ adında bir şehir kurdu. Fakat o da adada düzeni tesis edemediği için görevden alındı. Fâtımî Halifesi Mansûr-Billâh'ın Benî Taberî İsyanı'nı bastırması için Hasan b. Ali el-Kelbî'yi Sicilya'ya vali tayin etmesiyle (335/947) doksan yıl yarı bağımsız olarak hüküm süren ve adaya İslâm hâkimiyetinin en parlak günlerini yaşatan Kelbîler dönemi başladı (bk. KELBİLER).

Kelbî yönetimi yıkıldığında (445/1053) birbirleriyle sürekli mücadele halinde olan mahallî beylikler ortaya çıktı ve adada İslâm'ın egemenliği zayıflamaya başladı. Castrogiovanni-Girgenti (Circent) hâkimi İbnü'l-Havvâs ile savaştan Siracusa hâkimi İbnü's-Sümne, Güney İtalya'da hüküm süren Normanlar'la anlaştı. Papa II. Nicolaus'un resmen Sicilya dükü olarak tanıdığı Roberto Guiscardo'nun kardeşi Roger d'Hauteville (I. Ruggero) 1061'de Messina'yı, 1071'de Catania'yı (Katâniye) ve 1072'de Palermo'yu ağabeyinin adına ele geçirdi; 1091'de Noto'nun zaptıyla İslâm hâkimiyeti sona erdi. Adadaki müslümanlara karşı hoşgörülü davranan Norman yönetimi onların vatandaşlıklarını tanıdı ve başta İslâm yasa ve töreleri olmak üzere pek çok uygulamayı aynen devam ettirdi. Sicilya güçlü ve zengin bir ada haline geldi. Krallık 1194'te evlilik yoluyla Alman Hohenstaufen hânedanının eline geçti. Germen İmparatoru ve Sicilya Kralı II. Friedrich isyanları bastırmak amacıyla dağlık bölgelerde yaşayan on binlerce müslümanı Apulia'ya sürdü. XIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise İslâm ülkelerine göç etmeyenlerin tamamını asimile edilmişti.

Sicilya'da İslâm kültür ve medeniyeti önemli gelişmeler kaydetti ve Ortaçağ Avrupası'nı doğrudan etkiledi. Normanlar ve arkalarından gelenler müslümanların saray teşkilâtı, divanları, resmî yazışma usulleri, ordu düzenleri ve para basma ilkelelerini kendilerine adapte ederek büyük ölçüde uyguladılar. Bu dönemde yetişen ünlü isimler Mâlikî fıkında Abdullah b. Yunus, Berâzîlî ve Mâzerî, kıraatte İbnü'l-Fahhâm, şiirde İbn Hamdîs, Arap dili ve edebiyatında İbnü'l-Kattâ' es-Sıkkilî'dir. Şerîf el-İdrîsî, Norman Kralı II. Roger'i (II. Ruggero, 1130-1154) ziyaret ederek coğrafyaya dair eserini ona ithaf etti. İbn Seb'în, II. Friedrich von Hohenstaufen'in felsefeye ilgili sorularına cevap olarak *el-Kelâm 'ale'l-mesâ'ili's-Şıkkiliye* adlı kitabını yazdı. Yine birçok dil bilen, ilme ve ilim adamlarına yakınlığıyla tanınan II. Friedrich dö-

neminde pek çok Arapça eser Latince'ye çevrildi. Müslümanlar Sicilya'da savaşlar sırasında harap olan Palermo gibi şehirleri yeniden inşa ettiler ve bu şehirlerde ortaya koydukları eserlerle Sicilya mimarisi İslâm sanatından etkilendi. Müslümanlar tarafından yetiştirilen pek çok bitki de Sicilya yoluyla Avrupa'da tanındı ve üretil-di.

Osmanlı-Sicilya İlişkileri. Akdeniz'deki Türk denizcileri, Sicilya adasını İslâm coğrafyacılarının yazdıklarından ve dostluk kurdukları Afrikalı müslüman denizcilerden öğrendiler. Özellikle Pîrî Reis'in *Kitâb-ı Bahriyye*'sinde "Çiçilye" diye yazılan Sicilya'nın liman şehirleri, ziraî zenginliği ve büyük bir üne sahip olan E'tna yanardağı hakkında çeşitli bilgiler yer almaktadır. Pîrî Reis'e göre Sicilya dağlık, sulak ve verimli bir ada olup çevresi 700 mildir ve içinde 700 kale bulunmaktadır. XVI. yüzyılda artan korsanlık, esir ticareti, resmî ve kaçak mal taşımacılığı gibi faaliyetler Sicilya'da belirli bir hareketliliğe yol açtı. Osmanlılar'ın buraya her zaman büyük bir donanma gönderebileceği endişesi Palermo, Siracusa ve Katanya gibi şehirlerin tahkim edilmesine, sahillere çok sayıda kule yapılmasına sebep oldu. Ancak Osmanlı Devleti buraya doğrudan bir sefer açmadı; XVII. yüzyılın başlarında Palermo ve diğer bazı yerlere yapılan akınlar ocaklara mensup Türk denizcileri tarafından gerçekleştirildi.

Osmanlılar'ın Sicilya ile olan ilişkileri daha çok Garp ocaklarının eyaletlerinin aralığıyla gelişti ve genelde ticarî boyutlarda kaldı. Akdeniz'de faaliyet gösteren bu eyaletlere mensup denizcilerin batı yönüne yapılan seferler sırasında adayı taniyan müslüman denizcilerden ve adaya gelip giden diğer kişilerden haber topladıkları bilinmektedir. Sicilya, XVII ve XVIII. yüzyıllarda Garp ocaklarının Batılı devletlerle yaptıkları antlaşmalarda ticarî ilişkiler sebebiyle yer alması yanında iki taraf arasında meydana gelen esir alma ve din değiştirme gibi olaylar önemli gelişmelere yol açtı. 1644 yılında müphem bir şehzadenin hıristiyanlaştırılıp Padre Ottomano adıyla dolaştırılması ve Ma'noğlu Fahreddin'in adaya gelip yardım istemesi iz bırakan olaylardandır. Osmanlı Devleti, 1734'te Napoli'de bağımsızlığını ilân eden Regno di Due Sicilie (İki Sicilya Krallığı / Sicilyateyn) devletiy-le 1740'ta doğrudan temasa geçti ve Napoli'ye elçi gönderdi. Buna dair ve Osmanlı hariciyesinin Sicilya'da konsolos yahut vekil bulundurmaları hakkında az da olsa belge mevcuttur.

İtalya'da birliğin kurulması sırasında Sicilyalı aydınlardan ünlü şarkiyatçı ve siyasetçi Michele Amari, geçmiş dönemlerdeki İslâm medeniyetinin kendilerine bıraktığı zengin mirası öne sürerek adanın bağımsızlığı yönünde çok çaba gösterip ilmi çalışmalar yaptıysa da başarı kazanamadı. XIX. yüzyılın ortasında birliğin kurulması üzerine Sicilya'da yaşanan göç hareketi sırasında bir kısım Sicilyalı İstanbul, İzmir, Trabzon, Edirne, Samsun ve İskenderun gibi Osmanlı liman şehirlerine yerleşti. Ancak İtalya'nın özellikle 1950'den sonra kalkınması üzerine bunların büyük bir kısmı ülkelerine geri döndü ve ayrıldıkları yerlerde çeşitli izler bıraktı. 1990'da yapılan araştırmalara göre Sicilya'da 30.000'e yakın müslüman bulunmakta, bunların çoğunluğunu Palermo, Ragusa, Katanya ve Agrigento şehirlerinde oturan Tunus, Fas ve Senegalliler oluşturmaktadır. Tunus hükümeti Palermo'da bir cami yaptırıp yönetimini kendi üzerine aldı. Katanya'da Libya, İslâm döneminden kalma bir binayı restore ettirerek camiye çevirdi ve Hz. Ömer'e adadı. Müslümanların 827'de Sicilya'ya ilk çıktıkları yer olan Mazara del Vallo'da tarihî geleneği yaşatmak üzere Arapça öğretilen bir lise, Mâzerî adına bir araştırma merkeziyle Michele Amari'nin adına kurulmuş bir ilmi araştırma merkezi bulunmaktadır. İslâm medeniyetinin bıraktığı izler günümüzde de ayrıntılı olarak incelenmekte, Palermo Üniversitesi bünyesindeki Doğu Araştırmaları Merkezi geleneksel araştırmaları daha ileri götürmeye çalışmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Pîrî Reis, *Kitâb-ı Bahriye* (nşr. Ertuğrul Zekâi Ökte v.dğr.), İstanbul 1988, III, 1041-1077; M. Amari, *Storia dei Musulmani di Sicilia*, Firenze 1854-72, I-III; a.m.f., *Biblioteca Arabo-Sicula*, Lipsia 1857, I-II; a.m.f., *Le Epigrafi Arabiche di Sicilia*, Palermo 1875; S. Bono, *I corsari barbareschi*, Torino 1964, s. 41-52, 136-171; M. M. Moreno, *el-Müslimün fi Şikilliyye*, Beyrut 1968; U. Rizzitano, *Storia e cultura nella Sicilia sarsana*, Palermo 1975; Aziz Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, Edinburgh 1975; F. Gabrieli - U. Scerrato, *Gli Arabi in Italia*, Milano 1979, s. 35-105, 149-165, 167-221, 578-590, 599-609, 611-628; F. Gabrieli, *Pagine Arabo-Sicilliane*, Mazara del Vallo 1986; Hasan Hallâk, *el-'Alâkatü'l-hağariyye beyne's-şark ve'l-ğarb fi 'uşûri'l-vüştâ*, Beyrut 1986, s. 112-165; S. Bono, *Siciliani nel Maghreb*, Mazara del Vallo 1989; G. Bonaffini, *La Sicilia e i barbareschi Incursioni corsare e riscatto degli schiavi (1570-1606)*, Palermo 1993; *Del Nuovo sulla Sicilia Musulmana: Giornata di studio, Roma, 3 maggio 1993* (ed. B. M. A. Scarcia), Roma 1995; B. Lavagnini, *Scritti di Storia: Sulla Grecia Antica, Bizantina e Moderna*, Caltanissetta 1997; J. Johns, *Arabic Admi-*

nistration in Norman Sicily: The Royal Divân, Cambridge 2002; *La Sicilia à L'époque islamique ...* (der. A. Molinari - A. Nef, *Mélanges de l'École Française de Rome, Moyen Âge*, CXVI/1 içinde), Roma 2004 (on sekiz araştırma içermektedir); Şerafettin Turan, "Osmanlı İmparatorluğu ile İki Sicilya Krallığı Arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarifeleri", *TTK Belgeler*, IV (1967), s. 79-167; Gümeç Karamuk, "II. Friedrich von Hohenstaufen'in İslam Dünyası ile İlişkileri ve Arapça Kroniklere Yansımaları", *TTK Belleten*, LVII/219 (1993), s. 447-479; Fikret Işıltan, "Sicilya", *İA*, X, 589-596; R. Traini, "Şikilliya", *El²* (İng.), IX, 582-589; G. Oman, "Şikilliya", a.e., IX, 589-590; Vincenza Grassi, "Şikilliya", a.e., IX, 590-591.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

SİCİSTAN

(bk. SİSTAN).

SİCİSTÂNÎ,

Abdullah b. Süleyman

(bk. İBN EBÜ DÂVÜD).

SİCİSTÂNÎ, Ebû Hâtım

(أبو حاتم السجستاني)

Ebû Hâtım Sehl b. Muhammed
b. Osmân b. Kâsim (Yeziđ)
el-Cüşemî es-Sicistânî
(ö. 255/869)

Arap dili ve edebiyatı,
Kur'an ilimleri,
hadis ve ahbâr âlimi, râvi.

165 (781) yılı civarında Sicistan'da veya Tüster'de doğdu. Aslen Tüsterli olup Kirman ve Sicistan'da ticaret yaptıktan sonra Sicistan'a yerleşen Fars asıllı zengin ve nüfuzlu bir aileye mensuptur. Cüşemî nisbesi, Benî Cüşem'in (Cüşem b. Muâviye?) mevlâsı olmasıyla alakalıdır. Doğduğu yerde bir süre eğitim gördükten sonra tahsilini ilerletmek amacıyla genç yaşta Basra'ya gitti ve Bağdat'a yaptığı kısa bir seyahat dışında hayatını burada geçirdi. Başta kendisinden *Kitâbü Sibeveyhi*'yi iki defa okuduğu Ahfeş el-Evsat ile kraat hocası Ya'küb el-Hadramî, Ma'mer b. Müsennâ, Asmaî, Ebû Zeyd el-Ensârî olmak üzere Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Hârûn et-Tevvezî, Dûrî, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, Halef el-Ahmer, Ahmed b. Hâris el-Harrâz, Muhammed b. Ubeydullah el-Utbî, Ali b. Ubeyde er-Reyhânî, İbn Sellâm el-Cumahî, Ravh b. Ubâde, Medâinî, Amr b. Kirkire, Eyyûb b. Mütevekkil, Sellâm et-Tavîl gibi âlimden kıraat, Kur'an ilimleri, Arap dili grameri ve